

unióval való barátságért...” A 4. sz. körlevél ezenkívül kijelentette, hogy a párt, a Hazafias Arcvonal, a RMSZ, a széles munkás- és paraszttömegek, hazafias érzelmű katonaság azonnal és közösen tegyenek meg mindent a Hazafias Arcvonal népi demokratikus hatalmának megteremtésére.¹⁶ A Párt Központi Bizottsága utasítást adott a fegyveres népi, antifasiszta felkelés előkészítésére. Georgi Dimitrov azt tanácsolta a Központi Bizottságának, hogy tegyen meg mindent, egyrészt a hadsereg hazafias erőinek a felkelésbe való bevonására, másrészt annak érdekében, hogy a katonák barátkozzanak a felszabadító szovjet hadsereg harcosaival.¹⁷

Dimitrov igen fontos feltételnek tartotta, hogy a felkelést a dolgozók általános sztrájkja és tüntetései előzzék meg, hogy a partizánok a hegyekből a közigazgatási és gazdasági központokba tömörüljenek és ott teremtsék meg a felkelés győzelme után a Hazafias Arcvonal kormányának helyi szerveit.

Eppen ebben az időben kerültek hatalomra „a legális ellenzék” pártjai, Muraviev vezetésével. Muraviev eltökélt szándéka volt, hogy a kairói és ankarai angol—amerikai képviselők segítségével elszigeteli a Hazafias Arcvonalat, szétzúzza az ellenállási mozgalmat és megszilárdítja „a jelenlegi rendet.”¹⁸ vagyis a monarcho-fasiszta rendszer uralmát. Muraviev kormánya igyekezett megtéveszteni a népet. Kijelentette, hogy megszakítja a Németországgal való szövetséget, amnesztiát ad. Ugyanakkor a kormány elrendelte, hogy még nagyobb rendőrségi és katonai erők vegyenek részt a partizánok üldözésében. A kormány uralmának rövid ideje (szeptember 2-től 8-ig) alatt sok-sok hazafit pusztított el.¹⁹ A Muraviev-kormány nemcsak, hogy nem szakította meg a szövetséget Németországgal, de minden közlekedési utat és eszközt a hitleristák rendelkezésére bocsátott. A németek tehát szabadon vonulhattak ki román és bolgár területről Jugoszláviába, hogy ott újjászervezzék erőiket a jugoszláviai népfelszabadító harcosok és a szovjet hadsereg elleni harcra. Ily módon a „legális ellenzék” kormánya újabb csúf árulást követett el. Ahhoz azonban, hogy a kommunista párt a kormány szólamai és igazi szándékai közötti szakadékot a nép előtt teljesen feltárja és lényegét leleplezze, a pártnak időre volt szüksége. Ezért a felkelést néhány nappal elhalasztották.

16 Uo. 619. o.

17 Georgi Dimitrov: Összes Művei, II. kötet, 147—148. o.

18 Narodn szad (újság) 1945. II. 18-i száma.

19 Voin Bozsinov: Politikai válság Bulgáriában 1943—44-ben, Szófiában, 1957.

Szeptember 5-én a szovjet kormány hadat üzent Bulgáriának. De ez a hadüzenet azonban nem a bolgár népnek, hanem a továbbra is a hitlerista hadsereg szolgálatában álló bolgár burzsoámonarchista klikknek szólt.²⁰ Ebben a „háborúban” egyetlen szovjet, vagy bolgár katona sem esett el.

Bulgária határaihoz érve a 3. Ukrán Front parancsnoka, F. Tolbuhin marsall üdvözetet küldött a bolgár néphez és hadsereghez, amelyben többek között ez állt: „A Vörös Hadseregnek nem áll szándékában a bolgár nép és hadserege ellen harcolni, mivel a bolgár népet testvéri népek tekintik. A Vörös Hadseregnek egy feladata van: szétzúzni a németeket és közelebb hozni az általános békét.”²¹ A Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg vezérkara üdvözölte a szovjet katonákat: „Várunk benneteket vöröskatona testvérek! Szívünkben minden, győzelmek tiszteletére leadott díszlövés visszhangra talált. Nem vártunk ölbetett kezekkel benneteket. Elvtársaink ezreinek életével és vérével, a leigázott Európa partizánmozgalmaival pecsételtük meg barátságunkat, a világ népeinek holnapi barátságát... Közelségetek és a nép elnyomói elleni harci akaratunk a biztosíték arra, hogy Bulgária szabad, független és demokratikus ország lesz.”²² Szeptember 5-én a Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága és a Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg vezérkarának képviselői kidolgozták a felkelés konkrét tervét. Szeptember 7-én és 8-án a legapróbb részletekig megbeszélték. A fasiszta hatalomra mért főcsapást szeptember 8-ról 9-re virradó éjszaka Szófiában kellett mérni.

A Népi Felszabadító Felkelő Hadsereg főparancsnokának, Blagoj Ivanov tábornoknak a rendelkezésünkre bocsátott adatai szerint ebben az időben a párt és a Hazafias Arcvonal Szófiában a következő katonai alakulatokra számíthatott: a páncélos dandár harcokosi ezrede, a légvédelmi fényszórós osztag néhány ütege, két utász-romboló zászlóalj, egy lövész zászlóalj, a Főparancsnokság őrségének egy ütege és a Katonai Iskola egy lövész százada. Várható volt még egy lövész zászlóalj csatlakozása is az I. lövész hadosztályból. A forradalom oldalára állt alakulatokkal kellett együtt harcolnia a Sopsaki partizánosztagnak és a szófiai harci csoportoknak is.²³ Ez az erő nem volt nagy. Mindössze egynegyede volt annak az erőnek, amivel a

²⁰ N. B. Valev: A bolgár nép nemzeti felszabadító harca. A bolgár nép harca a szocializmusért. Gyűjtemény, Moszkva, 1954. 57. o.

²¹ A bulgáriai forradalmi mozgalom múzeuma, 1. állag, 1. leltár

²² A BKP tevékenysége a hadseregben, 540. o.

²³ Rabotnyicseszko delo, 301. sz. 1945. IX. 8. Szeptember 7-én éjjel a Sopszki partizán osztag belopódzott Szófia külvárosába.

fasiszta parancsnokság a fővárosban rendelkezett. Azonban a kormány csapatainál kifejtett felvilágosító munka eredményeként ezek az alakulatok szétszűllöttek és képtelenek voltak ellenállni a fegyveres felkelésnek. Semlegesítve voltak.

Szeptember 6., 7. és 8-án a legnagyobb proletár központok — Szófiában, Plovdivban, Pernikben a munkások sztrájkba léptek. Hatalmas tüntetések zajlottak le a „Minden hatalmat a Hazafias Arcvonalnak!” jelszó alatt.⁴² Sok helyen a rendőrség tüzet nyitott a tüntetőkre és sztrájkolókra, de ez csak fokozta az ellenállást. Várna, Szilisztra és Pleven dolgozói szétrombolták a fogházakat és kiszabadították a politikai foglyokat. A partizánok a nagyvárosokhoz közeledtek. Sok helyen megteremtették a népi demokratikus hatalmat. Várnában, Burgaszban, Gabrovóban és másutt a dolgozó tömegek, a kiszabadított politikai foglyok és a forradalom oldalára állt katonai alakulatok már szeptember 8-án megdöntötték a fasiszta hatalmat. Ugyanez történt néhol egész körzetekben, pl. a trini járásban és a Szredna-gora hegység vidékén.

A fasiszta hatalomra a fővárosban ekkor mérték a *főcsapást*. Szeptember 9-én éjjel után 2 óra körül a néphez hű katonai alakulatok a város központja felé indultak. Megkezdték előnyomulásukat a partizánok és harci csoportok is. A forradalom oldalára állt egységek és a partizánok közötti kapcsolat Todor Zsivkov elvtárs tartotta fenn.

A harcocsi ezred és más egységek körülvették és elfoglalták a Hadügyminisztériumot, itt voltak a kormány szervei. Elfoglalták ezenkívül a telefon- és távíróközpontot, a minisztériumokat, a pályaudvarokat, a rádiót, a rendőrkapitányságokat, a kivezető országutakat, stb. A régenseket és a minisztereket letartóztatták. Megalakult az új kormány, a Hazafias Arcvonal kormánya Kimon Georgiev elvtárs vezetésével. Az új miniszterelnök szeptember 9-én fél hét órakor olvasta fel a rádióban a kormány „Nyilatkozatát”, amelyben bejelentette a fasiszta hatalom megdöntését és a népi kormány megalakulását a fővárosban és felhívta a dolgozókat, hogy ugyanezt hajtsák végre mindenütt az egész országban.

Csupán néhány városban, pl. Haszkovóban, Pazardzszikban, stb. próbáltak a fasiszta parancsnokok ellenállni, de a partizánok és a fellázadt katonák megölték őket. A felkelés teljes sikerrel ért véget.

A nép örömmámorban úszott. Leírhatatlan lelkesedéssel

⁴² Voin Bozsinov: Politikai válság Bulgáriában 1943—1944-ben. Szófia, 1957. 126. o.

fogadta a bolgár földön gyorsan előrenyomuló felszabadító szovjet hadsereg egységeit.

A Hazafias Arcvonal kormánya a felkelés másnapján hadat üzent a hitleri Németországnak. Gyors ütemben átszervezték a hadsereget, amely a 3. Ukrán Front parancsnoksága alatt részt vett más népek felszabadításában, hozzájárult ezzel a közös ellenség szétzúzásához. Jugoszlávia és Magyarország területén harcolt a hitlerista csapatok ellen és előőrsei 1945 májusában eljutottak az ausztriai Klagenfurtig.

A szeptember 9-i felkelés döntő tényező volt országunk további fejlődése szempontjából. A felkelés jellegének és jelentőségének mélyreható tudományos meghatározását Georgi Dimitrov adta.²⁵

A Bolgár Kommunista Párt V. kongresszusán mondott beszédében (1948) hangsúlyozta, hogy az 1944. szeptember 9-i népfelkelés egybeesése a szovjet hadsereg győzelmes balkáni előrenyomulásával nemcsak biztosította a felkelés sikerét, de nagy erőt és lendületet is adott neki. A dolgozó tömegekben a két évtized alatt összegyűlt fasizmus elleni gyűlölet és elszántság visszatarthatatlanul kitört és egy csapásra elsöpörte a fasiszta rendszert... A monarchista vezetéssel összefonódott és a német imperializmussal a legszorosabb kapcsolatban levő nagyburzsoá klikk hatalmát megdöntötték. Az államhatalom a pártunk vezette Hazafias Arcvonal, a munkások, a parasztok, az iparosok és a népi értelmiség harci szövetségének kezébe ment át.

Lényeges változás következett be az államhatalom jellegében: a néptömegek elnyomásának eszköze széthullott, népi hatalom jött létre, amely a kapitalizmus megsemmisítésének és a dolgozók mindennemű kizsákmányolástól való fokozatos megszabadításának eszköze lett.²⁶

Ily módon a szeptember 9-i felkelés a szocialista forradalom szerepét töltötte be Bulgáriában.²⁷ Georgi Dimitrov meg-

²⁵ Georgi Dimitrov Összes Művei, 14. kötet 270. o.

²⁶ Uo. 271—272. o.

²⁷ Ezzel a megállapítással a szerkesztőség nem ért egyet. A szeptember 9-i fegyveres felkelés megteremtette ugyan a népi demokratikus rendszert Bulgáriában, ez azonban csak a kezdet volt. Az antifasiszta koalíciós államvezetés sajátosságainak következtében 1946-ig még funkcionált a cári régenstanács szerve is, bár jelentős változtatással. A három tag közül egy kommunista volt.

1946. szeptember 8-án népszavazás útján döntöttek az államformáról és a szavazók túlnyomó többsége a köztársaságra szavazott. Így került sor 1946. szeptember 15-én a Bolgár Népköztársaság kikiáltására. A szeptember 9-i fegyveres felkelés tehát semmiképpen sem tölthette be Bulgáriában a szocialista forradalom szerepét, csupán lehetővé tette a társadalom szocialista átalakulásához bizonyos politikai előfeltételek biztosítását. Ezt támasszák alá egyébként a későbbi Dimitrov idézetek is.

határozása szerint: „megnyitotta az utat a szocializmus felépítéséhez hazánkban.”²⁸

A szocialista forradalom Bulgáriában (csakúgy, mint több más országban) nemzeti (németellenes) és antifasiszta jelszó alatt zajlott le. Ezzel magyarázható, hogy a régi burzsoá államapparátust fokozatosan számolták fel. A lényeg azonban az, hogy megoldotta azokat az alapvető feladatokat, amelyeket a dolgozók a Bolgár Kommunista Párt vezetésével maguk elé állítottak. Georgi Dimitrov kijelentette: „Valójában szeptember 9-én a régi burzsoá államgépezet még nem lett teljesen szétzúzva. A megalakult kormányban a kommunisták még kisebbségben voltak... De lényegében a helyi hatalom a Hazafias Arcvonal bizottságok kezében volt... Túlereje, a népre gyakorolt befolyása, a Hazafias Arcvonalban elfoglalt pozíciói biztositották számára azt a lehetőséget, hogy megvalósítsa vezető szerepét a kormányban is...”²⁹

A párt a fasizmus elleni harcban mesterien, lenini módon kötötte össze a demokráciáért vívott harcot a végső stratégiai feladat megoldásának első lépésével: a forradalomnak demokratikusból szocialistává való átalakításával. „A szeptember 9-i felkelés — mondta Georgi Dimitrov — ha közvetlenül demokratikus célokat tűzött is ki maga elé megoldásra, alapjaiban kellett, hogy megingassa nálunk a kapitalista rendszert, ki kellett, hogy nőjön a polgári demokrácia kereteiből. *Ebben áll a mi szeptember 9-i felkelésünk fő sajátossága.*”³⁰ (Kiemelés tőlem — J. M.).

Georgi Dimitrov hangsúlyozta, hogy a fasizmus megdöntése és a dolgozók demokratikus szabadságjogainak biztosítása elképzelhetetlen volt anélkül, hogy csapást ne mérjünk a kapitalizmusra, mivel a „fasizmus nem más, mint a nagytőke kegyetlen terrorista diktatúrája.”³¹

A fasizmus és a kapitalizmus maradványai felszámolását célzó forradalmi intézkedések során a pártnak igen sok nehézséget kellett leküzdenie. E nehézségeket fokozta az a tény, hogy az angol—amerikai reakció teljes támogatást nyújtott a bolgár reakciós pártoknak. A belső és a nemzetközi reakció fő törekvése arra irányult, hogy megbontsa a Hazafias Arcvonal sorait és elszigetelje a proletariátust. E kísérletük azonban teljes vereséggel végződött. A belső reakció a nagy nemzetgyűlési vá-

²⁸ Georgi Dimitrov Összes Művei, 14. kötet 271. o.

²⁹ Uo. 272—273. o.

³⁰ Uo. 273. o.

³¹ Uo.

lasztások (1946.) alkalmából teljes vereséget szenvedett, hiszen a választók 59%-a a Bolgár Kommunista Pártra szavazott és a Hazafias Arcvonal többi pártjaival együtt abszolút többsége lett a parlamentben. A Hazafias Arcvonal kormányának élére a bolgár nép nagy vezére és tanítója Georgi Dimitrov állt. Ez a kormány gyökeres forradalmi átalakításokat hajtott végre. Mindenekelőtt az ipar, a bányák és bankok államosítását, amivel megsemmisítő csapást mért a kapitalizmus gazdasági bázisára Bulgáriában. (1947) A nagy népi nemzetgyűlés kidolgozta a Bolgár Népköztársaság új alkotmányát. A szocialista forradalom véglegesen győzött. Hazánkban elkezdődött a szocializmus építésének kora. Ily módon a népi demokratikus állam, amely Georgi Dimitrov meghatározása szerint a dolgozók hatalma „a munkásosztály vezetésével”, „az átmeneti korszak állama, amely arra hivatott, hogy biztosítsa az ország szocialista úton való fejlődését”, és a népi demokratikus rendszer pedig „sikeresen teljesíti a proletárdiktatúra funkcióit.”³²

Az 1944. szeptember 9-i felkelés jellegének kérdésével részletesen foglalkozott a BKP VII. kongresszusa is (1958). „Beszámoló jelentés”-ében a Bolgár Kommunista Párt Központi Bizottsága első titkára Todor Zsivkov elvtárs hangsúlyozta, hogy annak ellenére, hogy a forradalmat nem a szovjet-hatalom, hanem a népi demokratikus hatalom jelszava alatt hajtottuk végre a szeptember 9-i felkelés győzelme eredményeként „proletárdiktatúrát teremtettünk meg, nem szovjetek formájában, hanem népi demokrácia formájában” és a népi demokratikus állam „mint a szocializmus felépítésének fő eszköze sikerrel teljesíti feladatát”.³³

Két évtized alatt a Bolgár Népköztársaság nagy sikereket ért el a politikai élet, a gazdaság és a kultúra terén. A szocializmus építésében elért hatalmas eredményeiket népünk a dicső kommunista párt, Blagoev-Dimitrov pártja vezetésével, a munkások, a parasztok és az értelmiség önfeláldozó munkája árán, a Szovjetunió és a többi testvéri szocialista ország, köztük a Magyar Népköztársaság segítségével érte el.

³² Uo. 293–295. o.

³³ A BKP VII. kongresszusa. (Gyorsírási jegyzőkönyv) Szófia, 1958. 112–113. o.